

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра правоохоронної діяльності та поліціїсти

Факультет №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**» обов'язкових
компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

262 Правоохоронна діяльність

**за темою №4: Військова дисципліна та юридична відповідальність
військовослужбовців.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 21 грудня 2023 р. № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 20 грудня 2023 р. № 12

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 21 грудня 2023 р. № 11

Розглянуто на засіданні кафедри правоохоронної діяльності та поліціїсти
Протокол від 14 грудня 2023 року № 13

Розробники:

Старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїсти,
кандидат юридичних наук Пінчук Юлія Костянтинівна.

Рецензенти:

1. Заступник начальника відділення поліції № 3 Харківського районного управління поліції № 1 ГУНП в Харківській області, д.ю.н., с.н.с. Прокопенко О.Ю.
2. Доцент кафедри адміністративного права та процесу Факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доц. Казанчук І.Д.

План лекції

1. Поняття, особливості та шляхи досягнення військової дисципліни.
2. Правове виховання військовослужбовців.
3. Поняття, види, принципи і особливості юридичної відповідальності військовослужбовців.
4. Адміністративна і дисциплінарна відповідальність військовослужбовців.
5. Матеріальна відповідальність військовослужбовців.

Нормативно-правові акти:

1. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України – 1992. – № 9. – Ст. 106.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1932-12#Text>
3. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 15.03.1998 р. № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України: постанова Верховної Ради України від 11.10.1991 р. № 1659-XII // Відомості Верховної Ради України – 1991. – № 51. – Ст. 729.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-12#Text>
5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України – 1992. – № 27. – Ст. 382.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-12#Text>
6. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 27. – Ст. 208.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/661-15#Text>
7. Про Державну спеціальну службу транспорту: Закон України від 05.02.2004 р. № 1449-IV // Відомості Верховної Ради України – 2004. – № 19. – Ст. 269.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1449-15#Text>
8. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 01.12.2005 р. № 3160-IV // Відомості Верховної Ради України – 2006. – № 8. – Ст. 94.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3160-15#Text>
9. Про затвердження Положення про військові комісаріати: постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2013 р. № 389 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 42. – Ст. 1503.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-2013-%D0%BF#Text>

10. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III // Відомості Верховної Ради України – 2002. – № 32. – Ст. 225.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>
11. Про Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців: указ Президента України від 07.11.2001 р. № 1053/2001 // Офіційний вісник України – 2001. – № 46. – Ст. 2039.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053/2001#Text>
12. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008 // Офіційний вісник України офіційне видання від 22.12.2008 — 2008 р., № 95, Ст. 3129
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>
13. Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України: указ Президента України від 29.10.2012 р. № № 618/2012 // Офіційний вісник України — 2012 р., № 83, стор. 51, Ст. 3348
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618/2012#Text>
14. Про військові формування в Україні: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1431-XII // Офіційний вісник України . – 1991. – № 38. – Ст. 506.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1431-12#Text>
15. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України — 2015 р., / № 2-3 / Ст. 12.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
16. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України – 1999. – № 22–23. – Ст. 197.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
17. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави, або органів місцевого самоврядування: постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 р. № 950 // Офіційний вісник України – 2000. – № 24. – Ст. 1004.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-%D0%BF#Text>
18. Про військові формування в Україні: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1431-XII // Відомості Верховної Ради України – 1991. – № 38. – Ст. 506.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1431-12#Text>
19. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII // Там же. – 1993. – № 44. – Ст. 416.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

Основна література:

20. Кулькіна Я. С. Порівняльна характеристика військових злочинів в Україні та зарубіжних країнах (на прикладі ст.414 КК України) [Електронний ресурс] / Я. С. Кулькіна // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 103–109.
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1667>
21. Нестеренко, О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України / Олександр Володимирович Нестеренко // Право і безпека. - 2020. - № 2 (77). - С. 33-39.
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9518>
22. Попова, С. М. Особливості юридичної відповідальності військових службових осіб гарнізону / Світлана Миколаївна Попова, Інна Олегівна Остапенко // Право.ua. – 2015. – № 3. – С. 43-50.
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4621>
23. Русанова, Л. В. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за викрадення, привласнення зброї, військового майна, бойових припасів: історико-правовий аспект / Людмила Василівна Русанова // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2017. - № 2 (16). - С. 210-220.
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2180>
24. Русанова, Л. В. Відповідальність військовослужбовців за незаконне заволодіння зброєю, військовим майном та бойовими припасами за законодавством країн романо-германської правової сім'ї / Людмила Василівна Русанова // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2017. - № 1 (15). - С. 207-221.
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1893>

Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній з захистом Вітчизни.

Дисципліна (від латинського *disciplina* – суворий наказ) – важлива соціологічна категорія, яка характеризує складне та багатогранне суспільне явище, своєрідна форма суспільного зв'язку, визначений порядок поведінки, що відповідає певним нормам та правилам (політичним, правовим, за звичаями, моральним), що склалися в суспільстві.

Одним із видів державної дисципліни є військова дисципліна, що має для збройних формувань *особливе значення*.

Військова дисципліна є одним із принципів військового будівництва, вона виконує роль організуючого фактора і має особливо важливе значення, так як військова організація це специфічна організація, яка потребує від своїх членів чіткості, точності та ретельності, витримки, швидкості виконання всіх розпоряджень. Також вона є однією з найважливіших умов бойової готовності військ.

Включає в себе як відносини між начальниками і підлеглими, старшими і молодшими, такі між військовослужбовцями, рівними один одному за службовим положенням і військовим званням.

Військова дисципліна – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановленими законами України та військовими статутами.

Військова дисципліна ґрунтується на усвідомленні кожним військовослужбовцем військового обов'язку та особистої відповідальності за захист Батьківщини.

Військова дисципліна включає в себе перелік основних вимог, що пред'являються до військовослужбовців.

Ці вимоги у своїй сукупності і складають її зміст та зобов'язують кожного військовослужбовця:

- дотримуватися Конституції та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів;
- бути пильним, зберігати державну та військову таємницю;
- додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство;
- виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету;
- поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків.

Правову основу військової дисципліни складають закони, Військова присяга і військові Статути. Необхідність їх суворого дотримання обумовлює тісний зв'язок між військовою дисципліною і законністю.

В силу специфіки військової організації і військових відносин, а також особливого службово-правового становища їх учасників військова дисципліна відрізняється від інших видів державної дисципліни (трудової та ін.) рядом суттєвих особливостей.

Особливості військової дисципліни:

- *містить більш сувору, ніж у суспільстві, категоричність,*
- *владність, суворість і безумовність передбачає сувору субординацію й детальну регламентацію всіх сторін життя, побуту і діяльності військовослужбовців*
- *має енергійну ознаку і вольову форму впровадження поставлених вимог.*

Наказ віддається чітко, ясно, лаконічною мовою, передбачає підпорядкованість єдиній волі, авторитетові керівника.

В сучасних умовах військова дисципліна покликана виконувати такі основні функції:

- 1) *забезпечувати* злагодженість і єдність дій військовослужбовців;
- 2) *моделювати* поведінку військовослужбовців, активно впливати на їх свідомість, почуття, волю, формуючи цим самим особистість воїна, виробляючи у нього необхідні ідейні і бойові якості.

Висока військова дисципліна досягається:

- виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців на національно-історичних традиціях українського народу та традиціях ЗС України, патріотизму, свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, вірності Військовій присязі;
- особистої відповідальності кожного військовослужбовця за дотриманням Військової присяги, виконання своїх обов'язків, вимог військових статутів;

- формування правової культури військовослужбовців;
- умілого поєднання повсякденної вимогливості командирів і начальників до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконання, примусу й громадського впливу колективу;
- зразкового виконання командирами військового обов'язку, їх справедливого ставлення до підлеглих;
- підтримання у військових об'єднаннях, з'єднаннях, частинах, закладах та установах необхідних матеріально-побутових умов, статутного порядку;
- своєчасного і повного постачання військовослужбовців встановленими видами забезпечення;
- чіткої організації і повного залучення особового складу до бойового навчання.

Організаційними мірами, спрямованими на підтримання високої дисципліни і твердого військового порядку, використовуються так звані правові дисципліни, встановлені державою.

Правові засоби посилення військової дисципліни застосовуються органами:

- державної влади та управління (нагороди, почесні звання);
- судовими органами (міри кримінального покарання);
- військовими посадовими особами, які мають відповідні повноваження по застосуванню заохочень, дисциплінарних стягнень та інших засобів дисциплінарного впливу.

До правових засобів зміцнення військової дисципліни належать:

- застосування статутних заходів заохочення за виявлену ініціативу, старанність, подвиги, відзначення по службі, нагородження орденами медалями і т.п.;

- накладання і приведення до виконання дисциплінарних стягнень за порушення військової дисципліни і громадського порядку;
- застосування статутних заходів припинення правопорушень, які були розпочаті та тривають досі;
- передання справ за провини військовослужбовців до товариських судів, на обговорення зборів особового складу підрозділів і військових частин, притягнення до матеріальної, адміністративної та інших видів юридичної відповідальності згідно діючого законодавства;
- передання матеріалів на правопорушників військовому прокурору;
- прокурорське застереження про недопустимість порушення законів, а також застосування інших заходів дисциплінарного впливу, наприклад, відрахування курсантів і слухачів с ВНЗ, позбавлення чергового звільнення з розташування частини.

Особливе місце у системі заходів забезпечення військової дисципліни займає попередження правопорушень.

При цьому необхідно мати на увазі, що порушення дисципліни легше попередити, ніж вживати запізнілі заходи по усуненню їх шкідливих наслідків.

Попередження правопорушень включає в себе комплекс заходів, направлених на своєчасне виявлення та усунення причин і умов, які сприяють їх здійсненню.

Процеси і явища, що породжують правопорушення, прийнято поділяти на три категорії: *причини, умови, приводи*.

Взяті в сукупності причини, умови і приводи утворюють так звану *причину правопорушень*, а їх своєчасне виявлення і усунення складає *попередження правопорушень*.

Органи і посадові особи, які зобов'язані займатися роботою з попередження правопорушень, прийнято називати *суб'єктами профілактичної діяльності* (командири, начальники, органи військової юстиції, дізнання тощо).

Завдання профілактичної діяльності

- виявлення і ліквідація всіх обставин, що можуть сприяти протиправній поведінці
- попередження реально можливих в даних умовах правопорушень
- припинення триваючих злочинів і проступків
- виявлення і усунення негативних обставин, які сприяли здійсненню конкретного правопорушення, що можуть привести до нових антисуспільних проявів
- попередження повторних проступків і злочинів.

Профілактичні заходи за своїм змістом поділяються на:

- *господарсько-організаторські* (покращення житлово-побутових умов військовослужбовців, усіх видів постачання, розширення матеріальної бази для організації дозвілля та ін.)
- *правові* (запровадження заборон, обмежень, юридичної відповідальності, визначення прав і обов'язків та ін.)
- *технічні* (впровадження охоронної сигналізації, точних вимірювальних приладів та ін.)
- *своєчасне притягнення* правопорушників до юридичної та інших видів соціальної відповідальності, забезпечення здійснення покарань.

Правопорушення – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. (ст.9 Кодексу України про Адміністративні правопорушення)

Попередження – система заходів адміністративного примусу, спрямованих на недопущення здійснення наміру конкретної особи до початку зазіхання на вчинення правопорушень.

Недопущення – система заходів адміністративного примусу, спрямованих на перешкоджання здійснення злочинного наміру конкретною особою на стадії готування.

Припинення – заходи, спрямовані на зупинення протиправної діяльності, яка вже почалася, з метою відвернення настання суспільно небезпечних наслідків.

Профілактика правопорушень – обов’язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення.

Профілактика правопорушень поділяється на: Загальну профілактику та Індивідуальну профілактику.

Загальна профілактика – заходи, спрямовані на виявлення причин і умов, що сприяють учиненню правопорушень на всій території України, у її окремому регіоні, галузі господарства, стосовно частини населення чи групи осіб, а також на підприємців, в установі чи організації незалежно від форм власності.

Індивідуальна профілактика правопорушень – система спеціальних заходів щодо конкретних осіб, які не скоїли протиправних діянь, але знаходяться в несприятливих умовах і під їх впливом можуть учинити такі дії, ведуть антисуспільний спосіб життя, скоюють правопорушення, характеризуються формуванням умислу і мотиву на вчинення правопорушень, підготовкою конкретного правопорушення, учинили замах на злочин але не довели його до кінця, скоїли злочин і можуть учинити рецидив.

Принципи здійснення профілактики правопорушень:

- законність;
- спільність (участь усіх органів, а не тільки правоохоронних);
- гуманізм;
- віддання переваги методам переконання;
- гласність;

- недопущення розголошення особистих даних людини;
- індивідуалізація та диференціація форм і методів профілактики;
- об'єктивність;
- системність;
- обов'язковість;
- верховенство права.

Правове виховання – це цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність держави і її органів, а також громадських об'єднань і організацій з формування певної системи правових знань, вмінь і навичок, правового мислення, правових почуттів – почуття права, законності, почуття поваги до права і закону, почуття поваги до тих соціальних цінностей, які регулюються і охороняються правом і законодавством.

Мета правового виховання

Формування у військовослужбовців правосвідомості, необхідної для забезпечення правомірної і соціально активної поведінки в ході виконання службово-бойових завдань, а після закінчення виконання військового обов'язку – свідомого дотримання вимог у повсякденному житті.

Завданнями правового виховання у ЗС України є:

1. вивчення і пропаганда Конституції і законів України, вимог статутів ЗС України та інших нормативно-правових актів;
2. поширення сучасних ідей і знань про право, державу, інформації про нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, які висвітлюють питання законності та правопорядку, реформування та розвитку ЗС України;
3. надання військовослужбовцям та працівникам ЗС України необхідних правових знань через систему правової та гуманітарної підготовки, обсяг та зміст яких диференціюється залежно від потреб виховання та особливостей військової служби;

4. поширення позитивного досвіду щодо запобігання правопорушень та підтримання статутного порядку;

5. формування правової свідомості, переконань щодо необхідності дотримання вимог Конституції, законів України, Військової присяги, статутів ЗС України, виконання наказів командирів (начальників);

6. підтримання у військових та трудових колективах законності, статутного порядку та військової дисципліни, вивчення причин і умов, які сприяли вчиненню правопорушень, вжиття необхідних заходів щодо їх усунення та попередження;

7. формування у військовослужбовців та працівників ЗС України потреби щодо правомірної поведінки у службі та побуті;

8. створення сприятливої морально-психологічної атмосфери в військах (силах) та трудових колективах.

Суб'єкти правового виховання: *суспільство, державні інститути та установи, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, громадські організації та об'єднання, органи військового управління, командири (начальники) усіх рівнів військового командування, підрозділи юридичної служби ЗС України, військові колективи, військовослужбовці.*

Об'єкти правового виховання: *військовослужбовці, що проходять військову службу за контрактом, військовослужбовці, що проходять військову службу за призовом, громадяни, що перебувають у запасі, які призвані для проходження зборів, працівники ЗС України, громадяни, які проходять службу в резерві.*

Формами правового виховання є:

- правова підготовка;
- правова пропаганда;
- правова (юридична) загальна освіта;
- правова практика;
- правомірна соціально-активна діяльність чи поведінка.
- самовиховання.

Правова підготовка особового складу ЗС України здійснюється шляхом

:

- вивчення правових дисциплін відповідно до навчальних планів;
- вивчення правових питань в системі командирської підготовки офіцерського складу;
- вивчення тем правової підготовки з усіма категоріями військовослужбовців;
- проведення методичних зборів та семінарів з правових питань;
- проведення інформування, лекцій, бесід з правових питань;
- систематична самостійна робота кожного військовослужбовця з вивчення
- законодавства та практики його застосування;

Організація правової підготовки та правового виховання особового складу, керівництво ними та відповідальність за їх дієвість покладається на командирів (начальників).

Правова пропаганда – поширення певних правових ідей, вимог законодавства, з метою їх втілення в суспільну свідомість, формування світогляду.

Зміст правової пропаганди визначається завданнями, які стоять перед нею, а саме:

- поширення сучасних ідей і знань про право;
- правова інформація;
- пропаганда філософської української думки про державу і право;
- інформування про вимоги Президента та Уряду України щодо зміцнення законності та правопорядку;
- роз'яснення законодавства України з військових питань;
- роз'яснення причин правопорушень та умов, які сприяють їх здійсненню;
- розповсюдження позитивного досвіду роботи з попередження правопорушень.

Правова пропаганда організується і проводиться враховуючи стан військової дисципліни та законності, завдання, які вирішує військова частина, запити та інтереси особового складу.

Найефективніші *форми, засоби* правової пропаганди: преса, радіо, телебачення і кіно, засоби усної пропаганди, проведення правових інформацій, годин правової пропаганди, вечорів питань та відповідей, юридичних консультацій зустрічі з працівниками правоохоронних органів.

Організація та форми правової пропаганди та правового виховання

Правове виховання *організується та проводиться* у військах згідно Директиви Міністра оборони України №Д-4 від 26.01.1994 «Про організацію і завдання правового виховання в ЗС України».

Організація правового виховання та безпосереднє керівництво цим процесом у військових частинах, установах, військово-навчальних закладах та на підприємствах Міністерства оборони України покладається на командирів (начальників), їх заступників з виховної роботи та соціально-психологічної роботи при безпосередній участі підрозділів юридичної служби.

Центром роботи по правовому вихованню, як і всього виховного процесу, яка проводиться з особовим складом є *РОТА та БАТАРЕЯ*.

У правовій пропаганді, як і у правовому вихованні у цілому, використовуються форми і методи, найбільш придатні у конкретних умовах.

Під ними розуміються основні команди, шляхи передачі правової інформації, доведення її до свідомості військовослужбовців.

Роль правового виховання у формуванні свідомого відношення до виконання конституційного обов'язку по захисту Батьківщини.

Разом із заходами політичного, конституційного, військового виховання у поєднанні з заходами організаційного характеру правове виховання має ефективний вплив на стан військової дисципліни.

Юридична відповідальність військовослужбовців.

Життєдіяльність ЗС України, інших військових формувань України побудована на принципах єдиноначальності, підтримання твердого статутного порядку, суворої військової дисципліни, безперечного підкорення підлеглих командирам (начальникам).

Все це визначає особливості військових правовідносин, внутрішнього порядку в ЗС України, характер і суспільну небезпеку правопорушень, які можуть мати місце.

Юридична відповідальність – це міра покарання правопорушника шляхом позбавлення його певних соціальних, матеріальних духовних чи особистісних благ чи цінностей, які йому належали до факту правопорушення, від імені держави, на підставі закону або іншого нормативного акту з метою попередження правопорушень в перспективі і відновлення (чи відшкодування) втрачених суб'єктивних прав на матеріальні і духовні цінності.

Юридична відповідальність настає тільки за вчинення правопорушень.

Військовослужбовці, залежно від характеру вчиненого правопорушення несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Види юридичної відповідальності:

- дисциплінарна
- адміністративна
- матеріальна
- цивільно-правова
- кримінальна

Принципи юридичної відповідальності

1. неможливість подвійного покарання
2. обов'язковість настання відповідальності за провину
3. законність
4. доцільність

5. справедливість
6. індивідуальне покарання

Особливості юридичної відповідальності військовослужбовців:

1. діє тільки для військовослужбовців (на відміну від інших громадян законодавством передбачена юридична відповідальність тільки військовослужбовців за скоєння військових злочинів та військових дисциплінарних проступків);

2. підвищена міра відповідальності військовослужбовців за скоєння деяких правопорушень, що зумовлені принципом беззастережного підкорення командирам (начальникам). Наприклад, невиконання наказу працівником тягне за собою застосування заходів дисциплінарної відповідальності по нормам законодавства про працю, в той час як невиконання наказу військовослужбовцем може розглядатися як військовий злочин;

3. командири та інші посадові особи наділені певними повноваженнями щодо притягнення військовослужбовців до дисциплінарної та матеріальної відповідальності, та порушення кримінальної справи проти них;

4. законодавством передбачена наявність певних умов застосування влади командира та порядку виконання заходів юридичної відповідальності, що застосовується до військовослужбовців;

5. наявність спеціальних (притаманних тільки для військовослужбовців) видів відповідальності (наприклад – попередження про неповну службу відповідність, пониження у військовому званні, позбавлення чергового звільнення);

6. можливість настання дисциплінарної відповідальності за скоєні адміністративні проступки;

7. звільнення військовослужбовців від юридичної відповідальності, якщо діяння являє собою виконання обов'язків військової служби;

8. військовослужбовці не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності, якщо на них накладено дисциплінарне стягнення за скоєне правопорушення. За вчинення злочину вони притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

Адміністративна відповідальність настає за скоєння адміністративних правопорушень і регламентується Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Адміністративне правопорушення (проступок) - протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачена КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою, відповідно до закону, кримінальної відповідальності.

Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців:

1. держава обмежила юрисдикцію цивільних органів влади, щодо притягнення до адмін. відповідальності військовослужбовців (притягуються лише за порушення правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства, митних правил, вчинення корупційних діянь, контрабанду, ухилення від виконання законних вимог прокурора і т.і.);

2. до військовослужбовців не застосовуються такі види адміністративних стягнень, як виправні роботи та адміністративний арешт;

3. замість накладення адміністративних стягнень, відповідні державні органи, які мають право їх накладати, надсилають матеріали про адміністративні правопорушення командирам військових частин для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності;

Дисциплінарна відповідальність – це такий вид юридичної відповідальності, який настає за невиконання (неналежне виконання)

військовослужбовцем своїх обов'язків, порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку.

Особливості притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності в цілому співпадають з особливостями юридичної відповідальності військовослужбовців і регламентуються Законом України „Про Дисциплінарний Статут Збройних Сил України” (далі – ДС).

Види дисциплінарних стягнень, що накладаються на (найбільші категорії військовослужбовців у Збройних Силах України):

сержантів (старшин) військової служби за контрактом - Зауваження, Догана, Сувора догана, Попередження про неповну службову відповідність, Пониження в посаді, Пониження у військовому званні на один ступінь, Пониження у військовому званні на один ступінь з переведенням на нижчу посаду, Позбавлення сержантського (старшинського) звання, Звільнення з військової служби за контрактом за службовою невідповідністю

молодших і старших офіцерів – Зауваження, Догана, Сувора догана, Попередження про неповну службову відповідність, Пониження в посаді, Пониження у військовому званні на один ступінь, Звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, Позбавлення військового звання.

Правила накладання дисциплінарних стягнень:

1. Правило законності та обґрунтованості накладених стягнень
2. Правило індивідуалізації стягнень
3. Правило своєчасності накладення стягнень
4. Правило гласності
5. Правило регламентації (порядку) накладення стягнень
6. Правило обов'язковості виконання стягнень

1. Правило законності та обґрунтованості накладених стягнень:

- можуть бути накладені лише визначені ДС стягнення і відповідають військовому званню військовослужбовця і дисциплінарній владі командира (ст. 83 ДС)

- прийняття рішення про накладення дисциплінарного стягнення може передувати службове розслідування (ст.84 ДС)

- за перевищення наданої дисциплінарної влади командир несе відповідальність відповідно до... законів України (ст.92 ДС)

- під час накладення дисциплінарного стягнення командир не має права принижувати гідність підлеглого (ст.87 ДС)

2. Правило індивідуалізації стягнень

- під час накладення дисциплінарного стягнення та обрання його виду враховуються:

- характер та обставини вчинення правопорушення;
- наслідки правопорушення;
- попередня поведінка військовослужбовця;
- тривалість військової служби порушника та рівень знань;
- про порядок служби (ст.86 ДС)

- заборонено накладати стягнення на весь особовий склад підрозділу замість покарання безпосередньо винних осіб (ст.91 ДС)

3. Правило своєчасності накладення стягнень

- дисциплінарне стягнення має бути не пізніше ніж за 10 діб від дня, коли командирові (начальникові) стало відомо про правопорушення, а у разі провадження службового розслідування

- протягом місяця від дня його закінчення (ст.87 ДС)

4. Правило Гласності

- про накладені дисциплінарного стягнення оголошується:
  - рядовим (матросам) – особисто перед строєм;
  - сержантам (старшинам) - особисто, на нараді чи перед строєм сержантів;

- офіцерському складу та військовослужбовцям військової служби за контрактом-особисто, у письмовому розпорядженні, на нараді чи перед строєм військовослужбовців, які мають не нижчі військові звання (ст.97 ДС);

- тривалість військової служби порушника та рівень знань;

- про порядок служби (ст.86 ДС)

5. Правило регламентації (порядку) накладення стягнень

- накладення дисциплінарного стягнення на військовослужбовця, який входить до складу добового наряду (виконує бойове чергування), за правопорушення, вчинені ним під час несення служби, здійснюється після зміни з наряду (бойового чергування) чи після заміни його іншим військовослужбовцем (ст.99 ДС)

- накладення дисциплінарного стягнення на військовослужбовця, який перебуває у стані сп'яніння, та отримання від нього пояснень проводиться після його протвердження (ст. 90 ДС)

- старший командир не має права скасовувати або пом'якшувати дисциплінарні стягнення, накладені молодшим командиром, з причини суворості стягнення, якщо останній не перевищив наданої йому влади (ст.93 ДС)

6. Правило обов'язковості виконання стягнень

- Дисциплінарне стягнення виконується, як правило, негайно, а у виняткових випадках - не пізніше ніж за три місяці від дня його накладення. Після закінчення зазначеного строку стягнення не виконується, а лише заноситься до службової картки військовослужбовця. Особи, з вини яких не було виконано стягнення, несуть дисциплінарну відповідальність (ст.96 ДС)

Матеріальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності військовослужбовців, під якою розуміється встановлений для них обов'язок повного або часткового відшкодування в грошовій формі (в окремих випадках – у натуральній формі) заподіяної матеріальної шкоди державі.

Матеріальна відповідальність завжди має вираз певної грошової суми, яка утримується з винного на користь держави. За характером стягнення і за призначенням матеріальна відповідальність близька до цивільно-правової. Але поняття матеріальної і цивільно-правової відповідальності не тотожні.

Військовослужбовці і призовані на збори військовозобов'язані, можуть добровільно відшкодувати заподіяну шкоду державі повністю або частково.

Ці особи, за згодою командира (начальника) військової частини, можуть відновити пошкоджене майно.

Підстави притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності:

- заподіяння прямої дійсної шкоди (під матеріальною шкодою розуміють реальні збитки нанесені державі знищенням, псуванням, втратою чи незаконним використанням військового майна чи грошових коштів);

- наявність протиправної поведінки – це така поведінка військовослужбовця коли він не виконує (виконує недбало) службові обов'язки;

- наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою та настанням шкоди;

- наявність вини у заподіянні шкоди (військовослужбовець визнається винним у заподіянні шкоди, якщо протиправна поведінка вчинена умисно або з необережності)

Крім загальних умов притягнення до матеріальної відповідальності законодавством передбачені спеціальні правила, що діють відносно окремих категорії (спрощена процедура).

Правила притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності залежать від:

- їх належності до того чи іншого складу (категорії)
- службово-посадового положення
- форми вини при заподіянні шкоди
- характеру втрачених матеріальних цінностей

З урахуванням цих факторів встановлені такі обсяги матеріальної відповідальності: *обмежена, повна, підвищена (кратна)*

Обмежена матеріальна відповідальність міститься в відшкодуванні вартості шкоди, але в межах одного чи кількох окладів місячного грошового забезпечення винного військовослужбовця, або в межах визначеної суми, якщо навіть вартість шкоди перевищує ці межі.

Військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані за шкоду, заподіяну недбалим виконанням ними службових обов'язків, передбачених військовими статутами, порадами, інструкціями та іншими нормативними актами, несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної шкоди, але не більше місячного грошового забезпечення.

Повна матеріальна відповідальність передбачає відшкодування винними всієї суми шкоди незалежно від її розміру.

Військовослужбовці притягуються до повної матеріальної відповідальності у випадках:

1. умисного знищення, пошкодження, псування, розкрадання, незаконного витрачання військового майна або вчинення інших умисних протиправних дій;
2. приписки у нарядах та інших документах фактично не виконаних робіт, перекручування звітних даних і обману держави в інших формах;
3. заподіяння шкоди особою, яка перебувала у нетверезому стані;
4. дій (бездіяльності), що мають ознаки злочину;
5. недостачі, а також знищення або псування військового майна, переданого їм під звіт для зберігання, перевезення, використання або для іншої мети.

Підвищена матеріальна відповідальність міститься в кратному розмірі загальної суми грошового стягнення відносно до суми грошової оцінки реальної шкоди. Розмір стягнення в таких випадках в декілька разів (2, 3, 5, 10 разів) перевищує ціну заподіяної матеріальної шкоди.

Всі ці різновиди матеріальної відповідальності застосовуються тільки в відповідних, конкретно вказаних в “ Положенні про матеріальну відповідальність військовослужбовців...” випадках і в встановленому порядку стосовно до різних категорії військовослужбовців та обставинами здійснення правопорушення.

Обставини, що виключають матеріальну відповідальність

- коли завдана шкода є наслідком дії непереборної сили

- не встановлення винної особи
- смерті винної особи
- коли шкоду заподіяно внаслідок виконання наказу старшого начальника, або виправданого в конкретних умовах службового ризику, або правомірних дій.